

ÁTFEDŐ PÁRHUZAMOSOK VÍZÍÓJA

VISION OF OVERLAPPING PARALLELS

Bazsa György

DSc, professor emeritus, Debreceni Egyetem Fizikai Kémiai Tanszék, Debrecen
bazsa@unideb.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Az egyetemi tanári kinevezés és a Magyar Tudományos Akadémia doktora cím közötti kapcsolatot jelentőségéről és annak minőséget elősegítő szerepéről, nemzetközi színvonalat és a szükséges tudományos kritériumokat biztosító funkciójáról írt korábbi tanulmányomhoz (*Akadémiai doktorok – egyetemi tanárok: párhuzamosak, ha találkoznak*) szól hozzá Polónyi István a folyóirat jelen számában. Vitatja ezeket a szerepeket és pozitív hatásokat, összességében szükségtelennek tartja a címet. Meglátásaira ebben a rövid írásban reflektálok, azokat nem tartom megalapozottnak. Adatokkal is alátámasztott véleményemet továbbra is fenntartom.

ABSTRACT

In this issue István Polónyi comments my previous study on the significance of the relationship between the appointment of university professors and the title of Doctor of the Hungarian Academy of Sciences (*Academic doctors – University Professors: If Parallels Meet*). He doubts the role of DSc in ensuring quality, safeguarding international standard and certifying necessary scientific criteria. He considers this scientific title unnecessary in general. In this short remark I reflect on his views, not considering them to be well-founded. I still maintain my data-supported opinion.

Kulcsszavak: Magyar Tudományos Akadémia, MTA doktora cím, egyetemi tanár, Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság

Keywords: Hungarian Academy of Sciences, Doctor of HAS title, university professor, Hungarian Accreditation Committee

Engedtessek meg annyi szubjektív bevezetés, hogy Polónyi István professzossal régóta ismerjük egymást, és nagyon jó kollegiális viszonyban vagyunk, így rég-ről ismerem azt az alapállását, amit az akadémiai doktori cím megkérdőjelezése ügyében az egyetemi tanári kinevezésekkel kapcsolatban hozzászólásában most részletesen kifejt.

A történeti előzményeket harminc évvel a rendszerváltás után felejtethőnek tartom, s az MTA doktora címet nem gondolom az államszocializmus rossz értelmű örökségének. A Kossuth-díj, a személyi igazolvány meg több minden más sem az, pedig azokat is onnan örököltük. Megváltozott már sok minden, amit az új társadalmi berendezkedés nem kívánt folytatni, ezt is meg lehetett volna változtatni – ha rossz célt szolgálna és rosszul funkcionálna. De nem azt teszi.

Kérdés, hogy a nagydoktori cím rossz célt szolgál vagy rosszul funkcionál-e konkrétan az egyetemi tanári kinevezések viszonylatában vagy szolgálatában. Polónyi professzor is azt írja, hogy egyik meghatározó funkciója a minőségbiztosítás. Tudományos teljesítményt követel meg, annak nem partikuláris vagy lokális (ellen)érdekeltjei, hanem a teljes hazai szakmai kör (annak illetékes reprezentánsai) biztosítják a reális megítélést. Úgy, ahogy a kutatási támogatási pályázatoknál rendszerint szokásos. Ennek objektív alapját a szintetizáló, összefoglaló értekezés (és tézisei), az azt megalapozó rangos (Q1, Q2) külföldi folyóiratokban megjelent, előzetesen független szakemberek által lektorált közlemények jelentik, ami azért fontos, mert mifelénk a külföldi értékelők részvétele mind a nagydoktori, mind a professzori, mind a kutatási pályázatokban fehér holló.

Polónyi István szerint nem reális sem elvárni, sem megvalósítani, hogy minden egyetemen magas színvonalú professzori gárda legyen. Valóban nem, sehol sincs így, de az jogos, hogy minden leendő professzor érjen el egy minimális szintet – amit nálunk a felsőoktatási törvény meg is fogalmaz: a jó oktatási és utánpótlás-nevelési tevékenységgel együtt „rendelkezzék doktori fokozattal, [...] habilitációval, továbbá az adott tudomány vagy művészeti terület olyan nemzetközileg elismert képviselője legyen, aki kiemelkedő tudományos kutatói, illetve művészi munkásságot fejt ki”. Nem kis tudományos követelmények, kérdés, hogy mennyire szabad és érdemes szűkkeblűen értelmezni ezeket a gyakorlatban. Egyetértünk abban, hogy legyenek akár nagy különbségek is, de szerintem csak egy jó minimum fölött. A közös jó minimum szinkronban van azzal, hogy közös a közalkalmazotti bértáblában rögzített minimális professzori bér is. Efölött is vannak nagy különbségek, amelyek messze meghaladják a nagydoktori pótlék összegét. Alig van olyan pályázó, aki ez utóbbiért nyújtja be disszertációját. Sokkal inkább a természetes szakmai ambíció, új kutatási eredmények elérése és visszaigazolása, s persze a címmel járó előlépés rangban és jövedelemben. Sportolóink sem azért akarnak jó eredményt elérni, netán olimpián érmet szerezni, mert jelentős életjáradék jár utána.

Polónyi István is bemutatja, hogy mekkora különbségek vannak egyetemek között a nagydoktori fokozatot szerzett oktatók számában és arányában. A minőség heterogenitása természetes, valóban így van világszerte a felsőoktatásban is (az éttermekben és a gépkocsikban is), a kérdés csak az, hogyan érvényesítsünk egy olyan teljesítmény- (minőség-) szintet, amely alatt még oly fontosnak tűnő (de valójában félrevezető) intézményi érdekből sem lenne szabad egyetemi tanárt ki-

nevezni. Egyetemenként és tudományáganként ma drasztikus különbségek vannak (lásd írásom 2. és 3. táblázatát: fizika 92%, kémia 90% vs. gazdálkodástudományok 2%, közigazgatás-tudományok és mások 0%), s (nem) kérdés, milyen tudományos (s egyetemről lévén szó, ezzel összefüggő oktatási) színvonal van a 0%-os vagy 2%-os nagydoktori arány esetén, s gátolja vagy segíti ez a magyar felsőoktatás minőségét.

A Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (MAB) nem követeli meg az egyetemi tanári pályázatok támogatásához az akadémiai doktori címet, csak az ahhoz szükséges publikációs teljesítmény minimum 61%-át, de – lehet, hogy tévúton járva – maximális pontszámmal honorálja ezt, a Polónyi professzor szerint „jó esetben – valóban jelent valamilyen többlet tudományos teljesítményt”. Ilyen lekicsinylő és az akadémiai doktorok közösségét sértő leértékeléssel nem érdemes vitatkozni.

Egyszerűen nem érthető – és nem is igaz – Polónyi István állítása: „Az MTA tudományos minősítési rendszere lényegében a tényleges tudományos teljesítmények értékelését szorítja háttérbe, ugyanis az MTA doktora cím olyan hierarchiát hoz létre, amely a tényleges tudományos teljesítmények helyett működik.” Az ugyanis nem hierarchia, ha egy pályázatnál az akadémiai doktori cím garanciát jelent az addigi tudományos teljesítmény minőségéről, tehát lehet és érdemes rá alapozni, de természetesen nem szabad fetisizálni. Abban viszont egyetértünk, hogy „a hazai felsőoktatási és kutatóhálózati foglalkoztatásból hiányzik a tudományos teljesítmények folyamatos értékelése”. Egyébként az oktatói teljesítményé is. Kevés pozitív kivétel azért bizonyára akad.

Az idősebb korosztály teljesítménye mind a kutatóknál, mind az egyetemi tanároknál (és minden más téren) – kevés elismerendő kivétellel – többnyire csökken, olvashatjuk a vitairatban autentikus forrásból idézve. Hogyan következik ebből a „nagydoktorok felsőoktatásra oktrojálása emellett tudományos teljesítménycsökkenést is indukálhat” kitétel?

Kifogás tárgyát képezi ugyanis, hogy a nagydoktori cím viszonylag késői megszerzése visszafogja az egyetemi tanári kinevezés korát. Ha a 24 és 70 év közötti oktatói pálya közepén lesz valaki nagydoktor és ezzel egyetemi tanár, akkor is felét tölti a négyfokozatú oktatói életút legfelső pozíciójában. Meglehet, másutt ez korábban bekövetkezik, kérdés, hogy előbbre kellene ezt hozni. Az egyetemi docenseink egyébként *associate professor* névkártyával jelennek meg külföldön, ami – helyesen – rangot és optimizmust is kifejez. Adjunktusaink pedig gyakran *assistant professorok*.

Az igaz, hogy az egyetemi rangsorok elején szereplő országokban nincs ilyen további tudományos cím, de az ottani – valóban nyílt – professzori pályázatokra egyrészt többen jelentkeznek, másrészt az elbírálás is nemzetközi (olykor magyar) részvétellel történik. Ettől a hazai – rendszerint – személyre szólóan kiírt professzori pályázataink nagyon messze állnak, és jobban szolgálja a minőséget,

ha egységes követelmények vannak, és – valamilyen formában – egységes értékelés történik.

Az egyetemi tanári kinevezés egyik feltétele a habilitáció. Ezt régi (német eredetű) magyar hagyományból hozta vissza az első felsőoktatási törvény 1993-ban. Majd a kialakult, meglehetősen heterogén színvonalú gyakorlat miatt a 2005-ös törvényből ez kimaradt, a 2011-es nemzeti felsőoktatási törvény újból előírta, s az egyetemekre bízta. Talán egyikünknek sincs széles körű áttekintése a feltehetően változatos követelményekről és színvonalról, de hadd említsek egy példát: a gazdaság- és szervezéstudományokban egyik dél-dunántúli egyetemünkön az utóbbi öt évben tizenötön habilitáltak – kivétel nélkül más egyetemek oktatói, pedig otthon is megtehették volna. Vajon miért? De reméljük, a legtöbb helyen igényes követelmények és bizonyára jó előadói teljesítények is vannak.

Az az úgymond hátrány, hogy „ráadásul nemzetközi publikációk megírásától veszi el az időt”, kifejezetten ellentmondásos megközelítés, hiszen a cím megszerzéséhez nemzetközi publikációkat kell írni. Bárcsak sok, netán minden területen látnánk nemzetközi publikációkat a Magyar Tudományos Művek Tárában egyetemi oktatóinktól, mi több professzorainktól. Jó néhány professzorunknak nincs nemzetközi publikációja. Ma ugyanis nem *természetesen* heterogén, hanem *túlságosan* heterogén a kép.

Még egy fontos szempont. A professzori kinevezés sok egyetemi oktató célja. Ha ennek szinte semmi köze sincs az akadémiai doktori címhez, akkor az oktató várhat (dolgozhat, helyezkedhet, illeszkedhet) annak reményében, hogy egyszer majd pályázatot írnak ki számára. Ha az akadémiai doktori cím – mint eddig általában – jó esélyt teremt a kinevezésre, akkor az egészséges és kívánatos egyéni ambíció legitim utat kezdeményez ennek elérésére. Magyarul: ez sokkal inkább elősegíti a megalapozott professzori előlépést, azzal szemben, ha ez nem működik. Más szóval: szó sincs *kontraprodukción*ról, sokkal inkább *az egyetem produktójának elősegítéséről*.

Polónyi István írásában kialakított alapállása illusztráláshoz gyűjt össze nem igazán meggyőző, sőt ellentmondásos érveket. Sajnos csak opponál, s nem javasol jobb megoldást. Én továbbra is úgy vélem (s csak ennyit mondtam írásom végén): „Mind a magyar felsőoktatásnak, mind a MAB-nak, mind a Magyar Tudományos Akadémiának érdeke elemezni e folyamatok hátterét, mert ez felsőoktatásunkban az MTA doktora cím, így a kutatás súlyának csökkenésére utal, azaz nem a tudományos teljesítmény növekedése, előmozdítása és annak elismerése irányába mutat.” Ezt felsőoktatásunk minősége érdekében továbbra is fenntartom.